

»Če se borim za vodo, ki je sočasno lahko pitna voda, reka, pojem, ideja, to ni aktivizem, ampak moja osnovna pravica.«

Intervju z Rokom Rozmanom

Abstract

“Struggling for a Water Source that Serves as Drinking Water, a River, a Concept, and an Idea is Not Activism. It Is My Basic Right.” An Interview with Rok Rozman

Rok Rozman is one of the most prominent environmental activists of the new generation. His actions are strongly embedded in the local environment, but also flow across the Balkan's borders, just like the rivers he is protecting. In the interview, he speaks about his roots, connection with nature, sports career, and the direct actions he organized in order to protect free-flowing rivers. He also shares a few interesting facts about birds and fish.

Keywords: Balkan River Defence, Balkan, rivers, hydroelectric power plants and dams, kayak, local population

Povzetek

Rok Rozman je eden vidnejših predstavnikov nove generacije okoljskih aktivistov. Njegovo delovanje zaznamuje močna usidranost v lokalno okolje, ki pa sega onkraj

domačega kraja in se tako kot reke, na katerih deluje, preliva čez meje Balkana. V intervjuju smo se pogovarjali o njegovi formaciji, povezavi z naravo, športni karieri in direktnih akcijah za ohranitev prostotekočih rek, zaupal pa nam je tudi nekaj zanimivosti o ptičih in ribah.

Ključne besede: *Balkan River Defence*, Balkan, reke, hidroelektrarne in jezovi, kajak, lokalno prebivalstvo.

Rok Rozman je v zadnjih letih postal eden vidnejših domačih okoljskih aktivistov, ki deluje na področju varovanja rek. Je začetnik pobude *Balkan River Defence* (BRD), ki se bori za ohranitev prostotekočih rek na Balkanu ter opozarja na škodljive učinke gradnje hidroelektrarn in jezov. Njihova metoda je zelo neposredna: že več let organizirajo turnejo BRD, kjer se za več tednov s kajaki odpravijo na balkanske reke in skupaj z lokalnim prebivalstvom opozarjajo na pomembnost ohranjanja rek takšnih, kakršne so, tako za floro in favno kot za ljudi, ki živijo ob njih in z njimi.¹ Povezovanje in osvetljevanje lokalnih balkanskih bojev proti hidroelektrarnam in jezovom ter inovativna, a tudi uspešna metoda boja v okoljski aktivizem prinašata svežino in novo estetiko.

»1, 2, 3, smo za Savo Bohinjko, ribe pobirajo roj majevk ...« Tako se začne preverjanje delovanja diktafona, ko smo z Rozmanom za intervju sedli na prodnato savsko plažo med Ribnim in Radovljico. Iz njegovih dosedanjih intervjujev zlahka razberemo, da ima intervjuvanec, nekdanji profesionalni športnik, po izobrazbi pa biolog, precej unikaten pogled na naravo in človekovo mesto v njej. Leta ribarjenja, proučevanja ptic, veslanja, kajakaštva, pohodništva in življenja v naravi človeka izoblikujejo v karseda močno nasprotje običajnega potrošniškega življa, ki prevladuje v podalpskem rajju. Tako začne naštevati ob petju ptic: »Slišimo čebelarje, taščico, vrbje kovačke, ostržke.« Potem pa z nasmehom doda: »Malo sem iz vaje, premalo sem v gmajni, gotovo bi se dalo še kaj dekodirati.« In ker toka misli tako kot rek ne ustavljamo niti ne preveč usmerjamo, so ta začetna opažanja služila za uvod v intervju.

Že pred študijem biologije si se precej ukvarjal s ptiči, kako to?

To s ptiči se je verjetno začelo, ko sem bil star tri, štiri leta. Tako kot vsakega otroka so tudi mene zanimale živali. Mislim, da vsakega otroka zanima narava, to je nekaj univerzalnega. Otrok je povezan z okoljem, v katerem živi; živi v pravi realnosti, nima še vcepljenih percepcij. Vsaj včasih je bilo tako, se mi zdi. Ptiči pa so tisti, ki jih najbolj vidiš. Drugače bi gledal srne, a kaj ko ne pritečejo prav pogosto mimo. Za tistimi ptiči sem skakal in pri

¹ Več o pobudi si lahko preberete na njihovi spletni strani <https://balkanriverdefence.org/> (op. ur.).

sedmih celo naredil kletko, ki sem jo predelal v past in okoli hiše lovil ptiče. Z maminim lakom za nohte – ker mi obročkov ni uspelo dobiti – sem jih barval po nogah v različne barvne kombinacije in spremljal, kaj ti ptiči počnejo. Še danes se spomnim, da sem v tretjem razredu osnovne šole ujel par zelencev in jima polakiral nogice. Na srečo je lak po približno pol leta izginil. Ta ptiča sem prinesel v šolo v Mošnje in vsem povedal, kakšne vrste ptiči so to. Potem sem ju tam spustil in še isti večer, v Černivcu, ista ptiča spet ujel. Zdelo se mi je neverjetno, da sem vedel, kako se ti ptiči gibljejo. Oče mi je rekel, da se z menoj ne zmore ukvarjati, ker je to preveč (*smeh*), in da me bodo vpisali v DOPPS (Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, op. ur.), ki je veljal za resno zadevo. Tam sem se znašel v družbi enako »ubrisanih«, ki smo te ptiče šteli. Saj v resnici jih nihče ne šteje, ampak daje ti razlog, da si zunaj, da spoznavaš okolje, v katerem živiš, in te pritegne. Potem je to šlo naprej. Vmes sem ubral stranpot v šport in si vbil v glavo skrajne in fiksne ideje, a na srečo sem bil vedno nekoliko distanciran od njih. Tudi če sedaj uvidim, da so kakšne moje ideje skrajne, se skušam od njih odmakniti in pogledati malo z distance; včasih samega sebe malo ustavim. No, spoznal sem, da šport ni to, kar si želim, in se odločil, da grem študirat biologijo. Diplomiral sem in se celo vpisal na magisterij, ki pa ga še danes nisem končal. Že od leta 2015, ko smo naredili prvo turnejo *Balkan River Defence*, sem na 62. strani zaključnega dela. Mogoče ga bom kdaj dokončal.

Koliko je ptičev pevcev v Sloveniji?

Vrst ali posameznikov? (*smeh*) Mnogo. Ne znam ti povedati. V statistiki nisem bil nikoli dober. Vrste je precej. Mislim, da je gnezdilcev več kot dvesto. Od tega je pa večina ptic pevk.

Tega se spomnim še, ko smo veslali ... Nekje smo sedeli in si kar govoril. Ne vem sicer, koliko se je ljudi dotaknilo, ampak mislim, da so te kar poslušali.

Najboljše je bilo takrat, ko sva bila z Vitom² v dvojcu. Jaz sem njega naučil vse o ptičih, on pa mene vse o letalih. Še danes lahko, ko v zraku vidim sled aviona, povem, za kateri avion gre. Vito pa ve za vse race. Kar je bilo na Bledu ptičev, jih on še vedno pozna. (*smeh*)

Preden preideva na šport, ki bi se ga tudi rad na hitro dotaknil, me zanima še nekaj. V naravo si hodil z DOPPS. Kaj pa sam ali s svojo družčino – ste počeli kaj podobnega?

2 Vito G., nekdanji soveslač, danes pilot (op. ur.).

Ne. Jaz sem v naravo vedno hodil sam. Nimam ne bratov ne sester, zrased sem v idilični vasici, ki je imela to pomanjkljivost, da ni bilo klape otrok. V vasi sta živela dva fanta, ki pa sta čas preživljala pretežno v hiši. Soseda Zala je bila pa čisto divja in z njo sva igrala hokej in nogomet, vendar ni plezala po drevesih. A to zame ni bil problem, sem čas pač preživljal sam. Še danes grem v hribe ali pa na reko najraje sam. Rad grem tudi s klapo, a najraje sam. Potem pa sem le našel enega kolega, Jana, s katerim sva bila čisto nora na naravo in živali, predvsem ptiče. Oče je imel kamero, kar je bila v tistih časih redkost. Dovolil nama jo je uporabljati, midva pa sva snemala dokumentarce. Iskala sva gnezda in snemala, kako ptiči nosijo hrano mladščem. Pri meni je bila torej v središču vedno narava, vse ostalo so bili bolj dodatki.

Kako se je ta tvoja dejavnost vključevala v šolski proces? Glede na to, da so Mladi za podnebno pravičnost gibanje, ki izhaja iz šole, je pomembno prevpraševati, kakšno je sploh mesto narave v šolskem procesu. Kot si rekel prej, je vsak otrok zelo povezan z naravo, vendar se zdi, kot da nas šola skozi nekakšen civilizacijski proces odmika od nje?

Mene je v šoli najbolj motilo, da me je odmikala od narave in časa, ki ga lahko v naravi preživljam. Jaz bi šel z veseljem v šolo v naravo, ampak v vsej osnovni šoli se je to zgodilo le dvakrat, pri predmetu gospodinjstvo. Takrat sem našel mladiča krokarja, ki ga nisem mogel vrniti v gnezdo; zato sem ga odnesel domov in ga naučil govoriti. Globoko sem bil razočaran in se me je dotaknilo že kot otroka, ko pa zdaj gledam nazaj, se mi zdi, da to ni le problem posameznika, ampak celotne družbe. Otroke dajemo v ustanovo, ki jim poreže vse stranske korenine. Rad dam ta primer: rože in drevesa vedno poženejo eno glavno in številne stranske korenine. V evoluciji se ne zgodi nič po naključju. Če se bodo razmere spremenile, boš šel v drugo smer in se boš vedno znašel. Šola pa z usmerjanjem poreže te stranske koreninice; ustvarja družbo, ki je zelo apatična in v kateri si kaznovan, če si poseben. Jaz sem bil v šoli vedno čudak, ker so me zanimali ptiči. Imel sem prednost, da sem bil športnik, kar je zbujalo občudovanje, sicer bi me imeli za totalnega čudaka. In tudi zato, ker se počuti odmaknjeno od narave, se ta družba na okoljske teme ne odzove tako, kot bi se lahko. Naravo dojemamo kot objekt – za izkoriščanje, okoriščanje, proučevanje ali za karkoli že, ne razumemo pa je v smislu, da smo del nje in ona del nas. Toda to je jasno vsakemu otroku. Zelo rad se ob reki podružim z otroki, ki razumejo, da so bratje ali sestre s tisto ribo, vodo ali drevesom. Potem nam pa to izbijejo iz

glave, češ, nehaj sanjati, narava je to, mi smo pa nekaj drugega. Mislim, da je to srž problema.

Kako pa dojemaš svojo profesionalno športno kariero? Najprej si bil hokejist, potem veslač s čudovitimi uspehi. Kako dojemaš odmik veslanja kot športa od naravnega gibanja?

Ujel sem se v lastno zanko, kar je bilo težko priznati. Najteže si je priznati, da si butelj; je pa to tudi zelo osvobajajoče, to je bilo eno mojih največjih življenjskih odkritij. Po poškodbi hrbta zaradi veslanja sem imel veliko časa za sedenje in razmišljanje in spoznal sem, da sem naredil napako. Rekel sem si: »Ali boš zdaj jezen nase in bo samo še slabše ali pa si boš priznal, da si storil napako, šel v drugo smer in se nehal obremenjevati s tem.« Kaj mislim, ko rečem, da sem se ujel v zanko? Hokej sem začel igrati pri treh ali štirih letih. Starši so me usmerili v šport, ki je poezija gibanja, otroka pa tudi toliko utruji, da gre po prihodu s treninga spat in ne teži. Vedno sem neverjetno užival v gibanju; gibanje možganov in telesa je zelo koristno, če je v ravnovesju. Razvite družbe zelo poudarjajo intelekt. To je super, toda če se ne razvijamo tudi telesno, se to gotovo nekje pozna. Lahko smo nesrečni ali pa razvijemo komplekse. Zato menim, da je oboje zelo pomembno. No, zaradi športa sem začutil močno željo po uspehu. V koncept uspeha danes ne verjamem več, zame je postal umotvor. Takrat sem vedel, da ga v hokeju ne morem doseči, ter se sprl s hokejisti in trenerjem. Danes smo na srečo še večji prijatelji kot takrat. No, potem sem se odločil za veslanje, ker sem vedel, da imam zaradi svoje trme in ker sem garač možnost, da nekaj res dosežem. To se je res zgodilo, vendar sem hkrati popolnoma uničil motoriko telesa. Počutil sem se izjemno prazno, podvomil sem v besede tistih, ki govorijo o blaženih stanjih po doseženih uspehih. Morda lažejo, morda ne vedo, kaj blaženo stanje je. Sklenil sem, da to ni zame, da bom energijo vlagal v kaj manj sebičnega, a morda bolj konstruktivnega. Bil sem pač mlad in nor.

Na poti do tebe sem na radijski postaji poslušal prispevek o Čopu in Žveglju, pa me je nasmejalo. Sem si mislil: »Zdaj grem z Rozmanom delat intervju, pa po poti poslušam o veslanju.«

Glej, saj je bilo zanimivo biti v športu. Šport ni samo trening in tekma, je še vse vmes. Šport je tudi politika: v ozadju se sprejemajo odločitve, veliko se naučiš. So tudi pritiski, je stres. Časa ne morem zavrteti nazaj. Je že prav, da sem bil tudi športnik. Ko danes pridem v zelo stresno situacijo, se me ne dotakne tako zelo, preprosto si rečem, da smo preživeli že kaj hujšega.

Utrdi te, to je dejstvo. Šport kot gibanje je prekrasna dejavnost. Problem je vrhunski šport, predvsem pri otrocih. V Sloveniji smo zelo nagnjeni k uspešnosti, vsi otroci morajo biti svetovni prvaki. Trenerji se ne vprašajo, ali si otrok želi biti svetovni prvak ali želi morda nogomet igrati samo pol ure, potem pa se igrati s kamenčki, ali pa namesto dvajsetih preveslati samo dva kilometra. Treniral sem z nekaterimi, ki so si samo želeli veslati po jezeru, potem pa so nehali trenirati, ker so jih trenerji tako gnali, da se zaradi žuljev na zadnjici niso mogli več usesti. Razuma nam manjka.

Kako si potem prišel do kajaka, do rek in jezov? Je bilo to tisto, kar te je dvignilo?

Reke in kajak ... To se je začelo že zelo zgodaj. Oče je ribič in spomnim se, kako sva hodila loviti v Dobro Polje, kjer je še danes precej divji del Save. Bil sem premajhen za ribiško palico in sem samo gledal tisto reko, tiste muhe, kače, žabe, ribe. Mešalo se mi je. Zdelo se mi je, da nisem nikjer bolj doma kot tam. Gledal sem brzice in razmišljal, kako bi skočil vanje ali se po njih spustil s kajakom. To je bila želja, ki je rasla in rasla. Potem pa sem pri sedemnajstih privarčeval za kajak. To je predmet, ki je kot en velik kos plastike gotovo malo sporen, vendar je tudi orodje, ki ti omogoča neverjetna doživetja in odpre nove dimenzije, tako da se zdi vredno. (Danes delajo tudi kajake, ki so bolj okolju prijazni.) Od takrat sem veslal v kajaku – najprej na skrivaj, ko sem nehal trenirati veslanje, pa kolikor sem le lahko. Takrat me je pritegnilo reševanje rek. Toda to se ne zgodi čez noč. Najbolj se spomnim trenutka pri štirih, petih letih, ko sem videl bager, s katerim so na reki nekaj počeli. Ni mi bilo jasno, kaj, vendar sem vedel, da ni prav. To je potem preraslo do stopnje, kjer smo danes.

Danes bi moral biti na peti turneji BRD. S konceptom se je lahko širša javnost seznanila z večkrat nagrajenim dokumentarnim filmom »Nepoškodovane«.³ Film med drugim prikazuje, kako si na Tasmaniji obiskal Slovenko, ki je bila zelo pomembna za avstralsko gibanje za ohranitev rek. Zdi se, da je bilo to srečanje zelo pomembno za tvoj aktivizem, za povezovanje balkanskih rek. Zakaj prav Balkan?

Razlogov je več. Najobjektivnejši je: če si v Evropi želiš reševati divje reke, jih lahko rešuješ samo še na Balkanu, drugje jih ni več. Drugič, Balkanski polotok je neverjetno stičišče kultur in različnih ekosistemov. Precej sem potoval po svetu, ampak toliko bogastva kot tukaj nisem videl nikjer. Govorim o ljudeh, zgodovini, biodiverziteti. Balkan je za Evropo to, kar je Patago-

3 V izvirniku *The Undamaged*. Glej <https://balkanriverdefence.org/the-undamaged/> (op. ur.).

nija za Ameriko: »nerazviti« jug, kjer so pastirji in modrost. Vedno pravim, da je »razviti« del Evrope izgubil stik z zdravo pametjo; na Balkanu ga še imamo. Zdaj še. Ali ga bomo tudi mi izgubili ali pa bomo končno rekli, da to niso nerazviti, ampak zelo bogati deli sveta. Pogosto je iskanje navdiha pri severnoameriških staroselcih. Super! Nič narobe! A tudi mi imamo svoje staroselce! Pojdite na kakšno planino v Makedonijo ali Črno Goro ali v zakotno slovensko dolino. Kolikor je tukaj znanja o sonaravnem življenju, ga ni v nobeni knjigi zadnjih stoletij. Končno bi lahko presegli miselnost, da »Slovenija ni Balkan, nehajte nas že poniževati«. Nekaj ljudi se našim akcijam ni pridružilo, ker se jim reče *Balkan Rivers Tour*. Priznam, izbira imena je bila tudi provokacija. Želel sem izzvati nacionalistične umotvore in preseči avtomatsko asociiranje Balkana z golj z Jugoslavijo.

Očitno je, da pri komuniciranju vsebin precej pozornosti namenjate grafikam, ki prikazujejo pastirje, ljudi v narodnih nošah s kajaki v rokah. Prej sva že govorila o ameriških in avstralskih staroselcih, ki so pogosto eksotizirani in upodabljeni na političnih plakatih, redkeje pa vidimo lokalne staroselce, prikazane kot del progresivnih političnih kampanj. Kakšni razmisleki se skrivajo za tem likovnim angažmajem?

Bistvo naših likovnih podob je, da pojasnjujejo tisto, kar nam je morebiti povsem očitno, a načina, na katerega to razumemo, ne razumejo drugi. Anglosaksonski način prezentacije mi ni blizu, a se ga občasno zavestno poslužujemo, da bi dosegli čim močnejšo sporočilnost. Ljudje so tudi sicer izpostavljeni tem prevladujočim načinom vizualne komunikacije, posledično jim je koncept blizu. Doseči sporočilnost pa je hkrati najlažje in najtežje v grafiki. Imam se za zelo srečnega, da sem imel priložnost spoznati nekaj oblikovalcev, s katerimi sem dolgo modroval. Na koncu smo dali od sebe nekaj, kar deluje. Aktivizem ... Saj ne vem, ali je to aktivizem. To je klikanje, pošiljanje elektronske pošte in razpravljanje. Aktivizem je, ko se privežeš na buldožer. Verjetno bomo prav kmalu morali storiti tudi to. Mislim, da mora aktivizem vsebovati tri ključne elemente. Prvi je umetnost, drugi strast, ki ni povezana s samookoriščanjem, tretji pa modrost. Osebnost dajem umetnosti velik pomen. Super je bilo delati z Daliborjem, ki je narisal tega čobana.⁴ Krasne stvari, ki jih delamo zdaj z Majo, so precej bolj provokativne, ker so tudi časi malo drugačni v primerjavi z letom 2015.

Meni se zdijo globoke. Tisti Valvazorjev ovinek, kjer je bila še cela razlaga grafike, pa ribe, ki gledajo iz vode ... To so nore stvari.

4 Eden od simbolov BRD (op. ur.).

Za tem je ogromno razmišljanja in dela. Pogosto kdo iz ekipe opozori, da s tem izgubljam preveč časa. Jaz pa pravim, da s tem najprej sami spoznavamo, kaj počnemo, in kažemo spoštovanje do ljudi, ki podpirajo boje za naravo. Res je sicer, da imajo naše grafike toliko plasti, da jih večina ne dojame v celoti. Mogoče pa majhen odstotek jih. In nič ni narobe, če jih mi interpretiramo, saj grem tudi jaz kdaj v galerijo in za določeno sliko koga vprašam, kako jo razume, in potem tudi sam opazim, česar prej nisem. Slika usmeri razmišljanje, hkrati pa dopušča svobodo, da si jo sam razložiš.

Odprl si temo aktivizma in ga tudi opisal. Kako vidiš spekter organizacij in posameznikov, ki se ukvarjajo z varovanjem okolja, sobivanjem z naravo in podobno? Kaj je vloga nevladnih organizacij, pravnih služb in aktivističnih skupin? Sploh v odnosu do tega, da je prišlo do aktivnejšega povezovanja. Tudi dogodek, ki smo ga imeli decembra na Fakulteti za družbene vede, mi je bil najbolj všeč prav zato, ker sem videl, da vam je bilo lepo, da se srečate z drugimi sodelujočimi.

Mislim, da je to konglomerat; tvorba, ki zelo dobro prenaša potrese in zelo dobro reagira na motnje. Je pa vmesno vezivo krhko, in če se posuši, razpade. V našem primeru je to vezivo strast. To, da so se te skupine ohranile v našem sistemu, je lepo. Se pa dogaja, vsaj pri večjih organizacijah, da se podredijo kapitalu – da postanejo njihove podpornice največje banke ali velike finančne institucije. In zdaj ti veliki narekujejo diskurz, manjši pa so kar naenkrat ožigosani za skrajneže. Pogosto se zgodi, da te večje organizacije sicer nastopijo proti posameznim projektom, ampak ... No, bom povedal po domače: če banka podpira določeno veliko organizacijo, ki ima na primer tristo zaposlenih, hkrati pa ta ista banka vlaga v jezove, tej podpirani organizaciji verjetno ne bo v interesu, da bi preprečila gradnjo vseh jezov. Gradnja enega bo preprečila, toliko, da bo lahko rekla, da nekaj počne, gradnja ostalih pa bo dopustila. In tu, se mi zdi, je ključna vloga aktivizma. Ta se ne sme truditi biti všečen ali mainstreamovski. Aktivizem naj ostane na periferiji, ideološko in v smislu percepcije. Predvsem pa mora ostati svoboden, kar je izjemno težko. Naša organizacija je imela priložnost postati velika. Lahko bi končno bolj normalno živeli, a sem večkrat rekel ne. Zato smo v ekipi zgolj jaz, moje dekle in dva prijatelja. Biti manjši je tudi prednost, saj se lahko hitreje odzoveš, manj je usklajevanja, delovanje pa je lahko bolj poglobljeno. Predvsem pa lahko več tvegaš, ker nisi od nikogar odvisen. Od Republike Slovenije do zdaj nismo dobili niti centa in tudi v prihodnosti je ne nameravamo prositi za denar. Tako lahko mirne vesti počnemo, kar

počnemo. Je pa res, da dobivamo donacije od nekaterih podjetij, kar mi tudi ni všeč, vendar trenutno drugače ne gre. Skromno nas podpirajo podjetja, ki so bila prej moji kajakaški sponzorji, ker vedo, da brez divjih rek tudi njih čaka konec. Če ni divjih rek, pač ne moreš izdelovati in prodajati kajakov za veslanje po divjih rekah. V ozadju je torej določen interes, tega ne skrivamo, vendar zaenkrat boljšega načina ne najdemo. Me pa veseli, da so nas začeli podpirati posamezniki – donirajo nam po pet evrov ali kaj podobnega.

Vrniva se k aktivizmu. Zdi se mi, da smo kar nenadoma vsi nekakšni aktivisti. Jaz se nimam za aktivista. Če se borim za vodo, ki je sočasno lahko pitna voda, reka, pojem, ideja, to ni aktivizem, ampak moja osnovna pravica. Zame bi bil aktivizem, če bi se boril za neko abstraktno idejo, na primer da bi lahko šel po lestvi na Luno. Če pa boj za naravo, nekaj, kar je bilo starejšim civilizacijam tako samoumevno, da sploh niso imele izraza za to, pomenujemo aktivizem, to pomeni, da smo se kot družba preveč oddaljili od narave. Nekoč so vedeli in razumeli, da ne moreš kar zasvinjati reke ali požagati gmajne, ker je to ne strel v koleno, pač pa v glavo. Prav bi bilo, da se začnemo namesto o tem, kako naravo izkoristiti zase, pogovarjati o tem, da so posamezni deli narave enakovredni in pomembni. Mar ne bi bilo lepo, če bi imela reka pravico biti reka in če bi gora imela pravico biti gora? V Avstriji pa se pogovarjajo, kako bi goro premaknili, da bi lahko z enega smučišča na drugo potegnili žičnico. Daleč je šlo. Delati moramo začeti korake nazaj.

Izpostavil si normalnost boja za neokrnjeno okolje, v katerem živiš. Kako se to kaže na določenih balkanskih področjih, pa tudi drugje? V zadnjem času so precej pozornosti pritegnile Pogumne ženske Kruščice, na Kosovu so skupaj za reke stopili Albanci in Srbi. Kakšen je tvoj odnos z lokalnimi skupinami? Kako izbirate traso za svoje turneje?

Ideja turnej se je rodila prav s povezovanjem lokalcev na neki konferenci za reke v Beogradu, ki so jo organizirale večje nevladne organizacije. Kapo dol, da so odprle to temo, vendar so se obnašale, kot da imajo one vednost, mi pa smo neizobraženo ljudstvo, ki mora biti veselo, da dobiva navodila, kako ravnati. Meni je tam dvignilo pokrov. Ne, ne bom več hodil na konference. Ne, ne bom več poslušal vaših anglosaških pogledov na situacijo, ker vi ste tisti, ki ste sami sebi že vse uničili. Pa se nočem kregati, ampak bodimo odkriti. Skočil sem v zrak in rekel, da bo turneja tista, ki bo pokazala, da se za te reke borijo lokalci, ki iz tega ne delajo drame oziroma nekakšnih analiz, saj je zanje samoumevno, da tistim, ki pridejo brez tehtnega razloga nekaj uničit, rečejo ne. Balkancem so vzeli vse, tudi dostojanstvo. In na koncu jim bodo pokradli še reke. Včasih se ponoči zbudim in jočem,

ker vem, kaj jim počnejo. Zato pravim, da je naravovarstvo, vsaj takšno, kot se ga gremo mi, družboslovna dejavnost. Dati glas lokalcem je zame ena najpomembnejših stvari: če lokalci ne stopijo v bran reki, lahko drugi delamo salte, pa ne bo nič. Lokalci imajo to osnovno pravico do boja in oni imajo strast, ki je nalezljiva. Ko prideš v Kruščico in se usedeš z ženskami na *kahvo*, ti ni treba nič brati, razmišljati ali študirati – ker ti je takoj jasno. One to vodo pijejo. Lokalnost zgodbe pokaže, da je ta boj nekaj čisto normalnega. Je pa lepo videti, ko se začnejo z lokalci povezovati in jim pomagati še drugi ljudje, organizacije, kdorkoli že, ki ni od tam. To je prava solidarnost.

Povedal si nekaj zelo pomembnega: ljudje želijo brati, videti analize in statistične podatke, češ da bodo tako vedeli, kaj se dogaja. Danes imamo begunce zaprte po vsej Evropi in Severni Afriki na isti način, kot so bili zaprti v nemških in italijanskih taboriščih. Vsi vemo za to, vendar to nikogar ne gane. Tudi pri gibanju MZPP je zelo zanimivo, da je mnogo ljudi, ki bi radi pred aktivacijo vedeli več. Kaj je ta več? Ali ni dovolj, da na primer v muzeju na blejskem gradu vidiš, da so že v 16. stoletju opozarjali na prekomerno izsekavanje gozdov za plavže?

Neka odštekana kanadska deskarka na snegu, precej znana ambasador-ka *Protect Our Winters*,⁵ s katero sem imel nekajkrat priložnost spiti pivo, je pred časom izjavila, da ne potrebuje znanstvenikov, da bi razumela, kaj se dogaja; da je dvesto dni na leto v hribih ter da vidi in čuti. Naj bo to izhodišče. Seveda moramo paziti, da nas kdo ne izkoristi za uresničevanje lastne agende. Skepsa je vedno dobra, a branje moramo dopolniti s tem, da si vzamemo čas, se usedemo sami s seboj in si pustimo čutiti. To si dovolijo otroci. Otrok te prebere, ne da bi bral. Zapre oči. Zdi se mi, da malo preveč izgubljamostik s tem, da to razumemo že kot ezoteriko. A v resnici to ni nič posebej globokega.

Številni polagajo upe v državo kot institucijo, ki bo regulirala okoljske in druge zadeve. V slovenščini smo dobili prevod knjige »Zelena država«,⁶ v kateri je skrb za okolje predstavljena kot središče, okoli katerega naj se država konstituirá. Toda vaše izkušnje s terena po različnih državah in Sloveniji kažejo, da se država, ki naj bi krmarila

5 *Protect Our Winters* (POW) je mednarodna nevladna organizacija, ki se bori proti podnebnim spremembam. Njeno domačo spletno stran najdete na naslovu <https://protectourwinters.org/pow-international/> (op. ur.).

6 Glej Eckersley, Robin (2019): *Zelena država: Premišljanje demokracije in suverenosti*. Ljubljana: Inštitut ČKZ (op. ur.).

med interesi lokalnih skupnosti, občin, korporacij itd., s policijo pogosto jasno postavlja na stran investorjev. Kako vidiš funkcijo države v okoljskih bojih? Nam zaupaš svoje izkušnje?

Imam manjše težave s konceptom države. Država je umetna tvorba, ki je združila plemena. Hočeš nočeš, ljudje smo sesalci in delujemo po načelih populacijske dinamike sesalcev. Biologi dobro vemo, da osnovna enota v živem svetu ni vrsta, ampak populacija. V človeški družbi je to pleme. To, da so nas na silo strpali v države, je povzročilo težave: nenadoma so precej različni na silo enaki. Hkrati pa so države zelo nesuverene. Sodobna država je tvorba, ki ima zastavo in predsednika, v ozadju pa korporacije, ki narekujejo dejanja in obnašanje. Demokratična ideja, da bo država zagovarjala naše pravice, je sicer lepa. Izhodišče je krasno, toda realnost je drugačna. Verjamem, da obstajajo funkcionarji z dobrimi nameni, vendar imajo težave, ker doživljajo različne pritiske in se morajo vedno prilagoditi večini, ki pa nima nujno prav. To, da ljudje čakamo in polagamo upe v državo, se nam ne obrestuje, kar ni samo moje mnenje, temveč dejstvo. Malo smo se tudi razvadili, se polenili. Najlažje je reči, da imamo vzvode ali institucije, ki bodo branile naše pravice. V resnici jih moramo braniti sami. Če bi rad nekaj naredil, ti tega nihče ne brani, vendar to pomeni, da zvečer ne boš pred televizijo jedel čipsa, ampak boš nekaj počel. Nekdo je nekoč rekel, da je največja poguba za dušo, če čustev ne pretvoriš v akcijo. To je lahko na ravni posameznika zelo boleče. Verjamem, da veliko ljudi čuti, da je nekaj narobe ali da se nekje kratijo pravice: če ob tem nič ne narediš, postaneš zagrenjen in tega se zelo težko rešiš. Šole so nas pri projektnih nalogah naučile, da se je treba veliko pripravljati, veliko prebrati in preštudirati vse možne scenarije. Tako se ukvarjamo s preteklostjo in prihodnostjo, ne posvečamo pa se sedanjosti. Jaz se večkrat obrnem v naravo. Žival in drevo ne razmišljata veliko, ampak ukrepata. Saj včasih brcneta mimo, a napake so nekaj naravnega – priznaš jih in poskušaš popraviti, greš v drugo smer. Želim samo reči, da naj bo aktivna družba res aktivna; naj ji ne bo nerodno biti tudi zmotljiva.

Vodomec nese ribo! Lej ga! Čisto plav je, spodaj oranžen. To je ptič, ki na veji čaka, potem se pa hitro zažene v vodo. Malokrat imaš priložnost videti vodomca z ribo v kljunu!

Kaj pa so ribe, ki skačejo ven?

To so pa na žalost šarenke, ameriške postrvi, ki jih na veliko vlagajo iz ribogojnic.

Zakaj pa vlagajo prav to vrsto?

Predvsem zaradi biznisa. Tono šarenk v ribogojnici vzgojiš z lahkoto, tona potočnih postrvi pa zelo težko. Šarenka je riba s povsem drugačno biologijo, živi v jatah, je genetsko plastična, ker ni nikoli živela v izoliranih populacijah. Potočne postrvi so veliko bolj težavne. Na Bledu sem bil v ribogojnici – kakšna zgodba o zdravi pameti proti kopici znanja! Globoko spoštujem vse z univerze, ki se ukvarjajo z genetiko postrvi in so se povezali z ribogojnico. Osredotočili so se na genetske markerje, res so se poglobili. Toda napaka je bila narejena prej: v naše reke so vlagali atlantsko linijo potočne postrvi, ki se je pomešala z domorodno – in tako ne vemo več, katera je prava. In ko so ti raziskovalci končno našli pravi genotip, so začeli to ribo vlagati v vodo – in so vse umrle. Nič jasno. In potem reče Toni iz ribogojnice, ki ima sicer končano srednjo lesarsko šolo, a se z ribami, no, pogovarja, in ker je vaščan, so mu nekatere stvari pač jasne: »Poslušajte, fantje, a veste, kaj sem razmišljal ... Tele vaše ribe ... Ko pridejo iz iker, jih vsakič nekaj umre ... Ste pomislili, da so že mogoče pravi fenotip vašega genotipa, ampak enostavno niso narejene zato, da preživijo v betonu, ampak v reki!« In so se raziskovalci popraskali po glavi, se malo ustrašili, da bodo izpadli bebci, a kljub temu poskusili: ikre so začeli vlagati neposredno v reko, narava pa je naredila selekcijo. Fenotip, ki je bil pravi, je preživel. Rešitve v naravi so enostavne. In zato grem rad za šank s kakim domačinom. Saj ustrelil kakšnega kozla, da me glava boli, ampak pove pa tudi kaj pametnega. Kakorkoli, kar gledava, so šarenke, potočne se ne bi sredi dneva takole nastavljale!

Vprašal bi te še o vaših direktnih akcijah, pritiskih korporacij, pregledovanju elektronskih sporočil in položaju v lokalnih skupnostih. Imeli ste tudi izkušnje s policijo.

Vse to je pričakovano. Pogosto kdo skoči v zrak, ker nam grozijo. Seveda nam. Druga plat te medalje pa so nagrade. Nedavno sem dobil sporočilo od mednarodne organizacije, ki podeljuje nagrade za različna področja, da sem bil izbran za finalista za področje okolja. Ko smo se slišali, sem z njimi govoril iskreno. Pač nisem politično korekten in se ne pustim ukalupiti. In potem te nagrade nismo dobili. Kakorkoli, nagrada je bila 50.000 evrov. V tistem pogovoru so me vprašali, kaj bi naredil z denarjem. Rekel sem, da bi 30.000 evrov razdelil na Balkan, tistim, ki držijo vaške straže. Vprašali so me, kaj bi potem oni s tem denarjem naredili. Pa sem rekel, da mi je vseeno; tudi če bi si kupili tisoč litrov vina. Razumeš? To je nagrada, ki bi jo morali dobiti oni. Jaz imam srečo, da lahko včasih kaj povem za medije, oni ne. Prejemanje nagrad mi ni nikoli pomenilo vrhunca. Precej bolje se počutim,

ko prejmem grožnjo. Če je nekdo tako jezen ali se počuti tako ogroženega, da mi je pripravljen groziti, to pomeni, da smo pritisnili na pravi gumb. Res pa je, da ni najpreprosteje živeti tako, da moraš, preden se odpelješ, preveriti, ali je vse v redu z gumami in zavorami. Ni prijetno. In tudi mojim staršem ni prijetno, ker vedo, da bevskam, in ne vedo, kaj bo. Ni lepo živeti z grožnjami. Dobro se je zavedati, da komunikacija med nami danes ni več zasebna. Maile so nam že brali, to vemo, ker nam je vehementno povedala policija. V zvezi s tem smo se obrnili na urad Varuha za človekove pravice, kjer so nam rekli, da moramo zadevo prijaviti policiji, na policiji pa so nam povedali, da je bilo to branje stvar njihove specialne enote in da se zato nimamo pravice pritožiti. Tudi zdaj v tem aktualnem konglomeratu sem nekaj časa razmišljal, kako se bomo pogovarjali. Se bomo vsakič vsi odpravili v Ljubljano in se tam ob reki pogovarjali brez telefonov v žepih ali bomo naredili facebook skupino, ki jo je najlažje brati, pa naj berejo, saj ničesar ne skrivamo. Se pač upiramo. Je pa še vedno prav, da si kdaj kaj povemo brez mailov, Skypa in še česa. Grožnje so zame igra moči: podla igra moči, ki pa me nekako pomirja, saj so z grožnjami karte na mizi, najmočnejši pa običajno niso tudi možganski veleposestniki. Sem pa že utrujen od tega nenehnega boja. To povem iskreno.

Nekoč si mi rekel, da nisi hidroenergetik, vendar je dejstvo, da gradnja hidroelektrarn ni več stvar pridobivanja električne energije, ampak trgovanja z njo. Kaj si misliš o tem premiku? Ali torej ne gre več samo za proizvodnjo energije, ki bi nam omogočala življenjski standard, ampak to postaja samo še eno blago, s katerim ustvarjajo dobiček? Zdi se mi, da konceptualna razlika vendarle je.

To ni takšna novost, z elektriko na borzah poslujejo že zelo dolgo. V Sloveniji imamo tudi zastopnike za prodajo energije, na primer Gen-i. To je tako, kot da ima kmet krompir, posrednik pa vpliv na ceno tega krompirja na trgu. Posrednik prek določenih mehanizmov doseže, da ta cena pade. Kmet je v brezizhodnem položaju, posrednik ga »reši« z odkupom ton krompirja; tako poskrbi, da ponudba pade, s tem pa raste povpraševanje, kar mu omogoči, da ta isti krompir proda dražje, kot ga je odkupil. To se dogaja in se nam ne zdi prav, ker je ta krompir stvar vseh.

Saj nimamo samo hidroelektrarn; imamo tudi vetrne elektrarne, sončne elektrarne, termoelektrarno in jedrsko elektrarno. Najpomembneje bi se bilo vprašati, koliko elektrike lahko Slovenija proizvede v enem povprečnem dnevu in koliko je zares potrebujemo. In potem bi morali potegniti črto, določiti standard in mejo, do katere gremo. Ker viri so omejeni, tako pač je

na tem planetu. Ne glede na naše želje rast ne more biti neskončna. Vem, da je tistih, ki neskončno rast podpirajo, precej, toda tistih, ki razumejo, da tako ne gre, je morda še več. Biti skrajnejš in reči, da ne bomo postavili nobene elektrarne več, tudi ni v redu. Seveda bomo še kakšno postavili. Rešitve so lahko na dosegu roke. Nisem strokovnjak za energetiko in infrastrukturo, to so drugi. Jaz bom opozarjal, ko kaj ne bo prav; vendar bom tudi korekten in se strinjal z dobro pobudo. Pogosto se ne zavedamo, da pri elektriki ni problem povprečna dnevna poraba, ampak njeni vrhunji. Če če sploščimo te vrhunje, smo naredili veliko. In pri tem lahko uporabimo pametna omrežja, izkoristimo tehnologijo. Uporabimo jo za kaj pametnejšega, kot je sledenje ljudem. Vem za banalen lokalni primer, ki ga poznam iz pripovedi znanca iz Anglije. Eden vrhuncev porabe je bil v času, ko ljudje pijejo popoldanski čaj – ker je kopica ljudi sočasno pristavila čajnik. To je za tisti kratek čas povzročilo nenormalno veliko porabo, in ker ni bilo na razpolago zadosti toka, je prihajalo do prekinitev. Toda če to kuhanje čaja malo razporedimo, tega problema ni. Včasih je zelo preprosto. Samo razmišljati je treba.

Za konec bi te prosil še za kratek komentar aktualnega političnega dogajanja. Kako se bodo stvari obračale zdaj, po nastopu nove vlade? Tudi če ne verjamemo v enostavne bipolarne delitve, je precej očitno, da prihaja do zaostrovanja.

Želim si, da to zaostrovanje ne bi šlo predaleč, ker v tem ni zmagovalca. Sit sem ideološke delitve na leve in desne, ki nas razdira. Deli in vladaj po najbolj telebanskih konceptih. Ljudje, stroka, nevladniki in še kdo bomo morali nekako poskrbeti, da to ne postane boj med dvema političnima opcijama – če nismo že prepozni. Mislim pa, da razmere še nikoli niso bile tako kritične. Položaj z obeh polov predstavlja zelo radikalno in ni videti želje po reševanju problemov, temveč gre samo za obtoževanje. Tudi ko bo šlo to mimo, bo treba živeti. Razmislimo raje o koraku naprej. Kar se tiče 42. člena,⁷ je stvar jasna. Če ne pade na ustavni presoji,⁸ smo ga naj*****. Vsi. Ker vsi potrebujemo vsaj delno funkcionalno okolje. To ne bo vplivalo samo na vnos hranil in vode, temveč tudi na mentalno zdravje ljudi. Smo družba, ki gre rada v naravo; če nam bodo to vzeli in bodo naravo nado-

⁷ Gre za 42. člen t. i. protikoronskega zakona (oziroma ZIUZEOP-A, tj. Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o interventnih ukrepih za zaježitev epidemije Covida-19 in omilitve njenih posledic za državljanke in gospodarstvo), ki močno znižuje okoljske standarde pri izdajanju gradbenih dovoljenj ter investitorjem omogoča gradnjo okoljsko spornih in škodljivih megaobjektov, kot so hidroelektrarne in jezovi. Hkrati močno omejuje delovanje okoljskih nevladnih organizacij, ki delujejo v javnem interesu (op. ur.).

⁸ To se je pozneje tudi zgodilo (op. ur.).

mestila gradbišča, nas bo to še bolj potrlo. Čeprav je položaj skrb vzbujajoč, ostajam optimist in mislim, da bo prevladal razum. Bo pa še veliko dela.